

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2024

Cesta do Idiokracie

Ľuboš Heriban

17.11.2024

Spoločenské zriadenie s novo vytvoreným názvom idiokracia nám môže evokovať dva rôzne protipólne významy, podľa toho či sme optimisti alebo pesimisti. Ak sa odrazíme od prvej polovice tohto slova „idio“, môže nám takéto zriadenie prvoplánovo evokovať ideálnu formu vládnutia postavenú na vznešených pokrokových ideách, smerujúcu k všeobecnému, ťažko dosiahnuteľnému, idealizmu. Avšak hlbším etymologickým rozborom tohto slovného novotvaru prideme skôr ku negatívnej konotácii, ktorá vychádza od slova idiotizmus. Jednalo by sa ta o nie pokrokový vznešený režim ale naopak, režim zaostalý. Je teda v blízkej, či ďalekej budúcnosti možné, že vyspelé slobodné demokracie prirodzeným spontánnym vývojom budú degradovať práve k upadajúcemu spoločenskému zriadeniu?

Fikcia

Fikciu ako by mohlo vyzerať takéto zriadenie ponúka film Idiocracy od režiséra a scenáristu Michaela Judgea nakrúteného v roku 2006 na motív rovnomennej poviedky.^[1] Odmyslime si fakt, že sa jedná o lacnú sci-fi komédiu s prízemným humorom a sústredíme sa na zápletku, ktorú nám načrtá. Začiatkom 21. storočia sa jednoducho naruší evolučný prirodzený výber, kde vyhrávajú najrýchlejší, najinteligentnejší a najsilnejší jednotlivci. Namiesto nich sú v spoločnosti odmeňovaní a uznávaní jednotlivci na základe iných kvalít. Demograficky sa skladba spoločnosti zmení tak, že počet menej inteligentných ľudí diametrálne prevýši počet vyššie inteligentných ľudí. To sa v čase prejaví aj pri voľbe volených zástupcov, distribúcie moci a ekonomických rozhodnutiach. V roku 2005 v armádnom programe hibernujú priemerne inteligentného vojaka, Joea, a ženu ľahkých mravov, Ritu, na jeden rok s cieľom sledovania vplyvov tohto procesu na ľudský organizmus. Avšak nedopatrením sa na tento experiment zabudne a oba subjekty výskumu sa náhodou preberú až o 500 rokov neskôr v to vo veľmi zaostalom zriadení, kde ľudia už stratili väčšinu svojich schopností. Rozpadajúce sa budovy, cesty, nefungujúce zdravotníctvo, potravinové zásobovanie iba na úrovni fastfoodov a energetických nápojov, zjednodušená gramaticky nekorektná reč v dorozumievaní a plytká zábava na všetkých obrazovkách ilustrujú degradáciu ľudstva v porovnaní s tým, čo sme vždy od budúcnosti očakávali. Joe a Rita sú zrazu najinteligentnejší ľudia na svete a očakávajú sa od nich riešenia zložitých problémov. Oficiálny predstaviteľ štátu vo funkciách ministrov sú svojbytné rázovité absurdné postavičky ako napríklad priemyselník z nefungujúceho potravinového priemyslu. Samotný prezident Dwayne Camacho je bývalý wrestler a pornoherec. Parlamentné zasadania prebiehajú ako hudobná reality show, kde sa pozornosť získava nie len zvýšeným hlasom, vulgárnosťou ale aj streľbou do vzduchu z automatickej zbrane. Súdne pojednávania aj výkony trestov majú podobu televíznej reality show s cieľom hlavne pobaviť verejnosť. Všetci ľudia majú radi peniaze, aj keď ich život sa scvrkol len na vykonávanie základných životných potrieb bez väčšej pridanej hodnoty. Pritom budúcnosť si spravidla predstavujeme lepšiu ako prítomnosť. Preto je aj spravidla stvárnovaná v žánre tzv. vedeckej fantastiky pokrokovu a aj samotný názov žánru vychádza zo slova veda.

Idiokracia ako bizarná fikcia je v ostrom protiklade ku kultovej fikcii Isaaca Asimova – Nadácia^[2]. V tomto kultovom knižnom diele, ktoré samo o sebe v čase svojho vzniku definovalo sci-fi žánr ako taký, si vedci sami pomocou vedeckej disciplíny zvanej psychohistória vypočítajú nezvratnú

trajektóriu úpadku ľudstva. Vedec, Hari Seldon, sa pokúsi aj napriek neochote mocných predstaviteľov vládnuceho impéria strate civilizačných schopností a zručností zabrániť. Tento čin ďaleko presahuje jeho život. Keďže proces úpadku je tiež roziahnutý v dlhom časovom horizonte v radoch desiatok tisíc rokov a je nevyhnutý, rozhodne sa založiť tajnú Nadáciu s cieľom zhromaždiť, zachovať a zachrániť všetky nadobudnuté zručnosti a poznatky ľudstva do tzv. galaktickej encyklopédie. Predpokladá, že úpadok sa v jednom momente zastaví, a na troskách upadnutej civilizácie vyrastie nová, ešte vyspelejšia civilizácia. Ochrana vedomostí a poznatkov má pomôcť jeho nasledovníkom nezačínať od nuly a neobjavovať tak nanovo koleso.

Aká bude budúcnosť samozrejme netušíme. Môžeme sa však spýtať, akým smerom sa uberá prirodzený spontánny vývoj spoločnosti? Naše prirodzené optimistické očakávania nás zvädzajú k očakávaniu, že každá ďalšia generácia bude celkovo v priemere vďaka vede inteligentnejšia, vyspelejšia, pokrokovejšia a teda aj bohatšia. Spontánnemu poriadku sa vo svojom diele a myšlienkach venoval aj F.A. Hayek ^[3].

Poriadok

Definícia spontánneho poriadku podľa F.A. Hayeka (Hayek, 1991, s. 45-59):

„Spontánny poriadok predstavuje zvyčajne komplikovaný súhrn abstraktných pravidiel, ktoré ľudia nasledujú a podriaďujú sa im bez konkrétneho poznania účelu ich vzniku a bez poznania konkrétnych výsledkov, ktoré plynú z ich nasledovania. Spontánny poriadok vznikol nezámerne (ľuďmi bez zámerného sledovania účelu) ako nezamýšľaný dôsledok dlhodobop opakovaných konaní miliónov jednotlivcov v interakciách, ktoré sa im evolučne osvedčili a preto ich nasledujú.“

Pod pojmom spontánny poriadok chápeme prirodzený neplánovaný vývoj spoločnosti, čiže evolúciu vzťahov a konaní individuálnych ľudských bytostí interagujúcich medzi sebou navzájom počas celej existencie ľudstva. Jednotlivé skúsenosti a kolektívna pamäť sa postupne tradovali z jednej generácie na druhú. Postupne od malých spoločenstiev na báze rodiny alebo kmeňa začala vznikať komplexnejšia spoločnosť. Každý kmeň mal svoju prirodzenú identitu a jednoduchú hierarchiu na čele s vodcom, ktorý plnil napr. funkciu zákona napríklad ako sudca. Kmeň naplňal svoje potreby a mal tak jeden spoločný cieľ, na ktorom boli zjednotení všetci jeho príslušníci, napr. spočiatku už len prežiť bolo samo o sebe cieľom. Tieto uzavreté zoskupenia medzi sebou súperili o zdroje a tak prirodzene brali cudzie kmene ako ohrozenie, čiže ako nepriateľov. Jednali na základe inštinktov. Spontánne, s rozvojom poľnohospodárstva a vzniku prebytku či nedostatku jednotlivých komodít však kmene začali prirodzene spolupracovať, čiže obchodovať. V dlhej perióde času tak postupne vznikali čoraz väčšie zoskupenia na úrovniach kniežactiev, kráľovstiev, štátov a únií. Toto všetko bolo možné vďaka potlačeniu prirodzených kmeňových inštinktov a rešpektovaniu ústneho práva, z ktorého neskôr vznikol písaný zákon^[3]. Vznikla tak naša moderná spoločnosť a to nezamýšľaným prirodzeným vývojom, kde kooperujú slobodní nezávislí jednotlivci naplňajúci svoje rôzne individuálne ciele, z čoho má ako vedľajší efekt úžitok celé nehomogénne spoločenstvo, ktorého sú súčasťou. Samotné, aj keď v mnohom nedokonalé, inštitúcie modernej spoločnosti majúce základ v spontánnom poriadku vecí, a práve preto Hayek varuje pred ich samotným účelovým rušením, či umelým zakladaním nových inštitúcií majúcich základ v rôznych

utopických ideológiách, ako napr. sociálnej spravodlivosti alebo socialistickom plánovaní. I z dôvodu: ^[4]

„V malej skupine môže jednotlivec vedieť, aké budú dôsledky jeho konania pre niekoľkých ďalších členov skupiny a pravidlá mu môžu účinne zabrániť, aby im akýmkoľvek spôsobom uškodil a dokonca vyžadujú od neho, aby im určitým spôsobom pomáhal. Vo veľkej spoločnosti zostanú jednotlivcovi mnohé dôsledky jeho konania neznáme. Jednotlivec sa preto nemôže správať podľa konkrétnych dôsledkov jeho konania v tom-ktorom prípade, ale len podľa pravidiel, ktoré definujú, ktoré druhy konania sú zakázané a ktoré nie.“

Keďže najväčší pokrok a rozmach ľudstva nastal v slobodných kapitalistických spoločnostiach, ktorých inštitúcie vznikli samotným spontánnym vývojom, akékoľvek sociálne či ekonomické inžinierstvo s umelými zásahmi do skladby inštitúcií môže viesť k nedozerným následkom. Dopadom takýchto zmien môže byť nie želaný pokrok, ale naopak úpadok. Hayekovým príkladom spontánneho poriadku je aj trh a jeho signály, napr. v podobe cien za tovary a služby. Trh ako taký je neorganizovaný, upravené sú len napr. rámcové pravidlá obchodovania. Každý účastník trhu má raz rolu predávajúceho a inokedy zas kupujúceho. Pomocou svojich dobrých skutkov sleduje každý svoje individuálne osobné ciele a produkuje hodnotu pre druhých, ktorí sú mu ochotní za jeho tovary alebo služby adekvátne zaplatiť. V opačnej role zas ako kupujúci svoje poctivo zarobené peniaze minie za tovary alebo služby, ktoré mu poskytne niekto iný, kto je napr. aj úplne iného presvedčenia ako on sám. Práve potlačenie kmeňového inštinktu podporuje voľný obchod. Medzi jednotlivcami pri obchodovaní panuje prirodzená dôvera, ktorá nevylučuje napr. podvodné konanie. Zjednodušene môžeme trh prirovnať k cestnej premávke. Jednotlivé autá majú odlišný cieľ, využívajú spoločné cesty, riadia sa všeobecnými dopravnými predpismi, vysielajú rôzne signály, ktorým smerom pôjdu. Aj medzi účastníkmi dopravy môže nastať nechťiac nehoda, a vtedy sa do samotnej situácie vloží na to povolaný správny orgán, v tomto prípade polícia. Akékoľvek umelé zásahy do trhových mechanizmov, napr. v podobe zastropovania cien, alebo plánovaniu produkcie, ktoré sú typické pre socializmus, povedú k nefunkčnosti spoločnosti a sťažia život jednotlivcom, lebo obmedzia ich slobodu voľby. Rovnako ako napr. v dopravnej premávke, keď sa z nejakého dôvodu uzavrie časť cesty a určí sa obchádzková trasa alebo sa kvôli smogovej situácii nariadi, že dnes môžu jazdiť len autá s nepárnym evidenčným číslom. V týchto paralelách badáme dva protipóly. Jeden predstavuje nutkanie ľudí, napr. intelektuálov, do všetkého zasahovať a vylepšovať to čo podľa nich funguje nedokonale. Otázne sú motivácie tohto konania. Optimisticky predpokladajme, že motiváciou je pozdvihnutie ľudstva a teda zdvihnutie životnej úrovne. Druhý koniec predstavuje pasivitu, nezasahovanie, pričom v dlhodobom horizonte sa ideálne pravidlá, regulácie a predpisy prirodzene vykryštalizujú. Ekonómia ako spoločenská veda, má v prvom rade pozorovať behaviorálne správanie ekonomických subjektov. Ak chce niekto napr. aktívne zasahovať do fungovania trhu, mal by mať aktuálne a detailné poznatky o motiváciách subjektov, samotných artikloch a ich skladbe i cenotvorbe atď. Umelé vstupy do prirodzených procesov by mali mať domyslené následky, aj tie dlhodobé a sprvoti neviditeľné. To spravdla pre veľkosť trhu, komplexnosť vzťahov účastníkov trhu ani nie je možné. To je zároveň aj kameňom úrazu centrálného socialistického plánovania. ^[5]

Hlúposť

Úvodom boli načrtnuté dve fikcie budúcnosti. Obe spája konštatovanie, že zmena trendu od pokroku ku hlúpnutiu spoločnosti povedie k degresu vyžadujúcemu si umelé zásahy. Idiokratická budúcnosť bola vykreslená ako dôsledok hlúpnutia spoločnosti a strata vedomostí, a schopností dobre spravovať civilizačné výdobytky ľudstva. Aj vo fikcii Isaaca Asimova je rozvinutý úpadok civilizácie avšak s dôrazom nie na opis samotného úpadku, ale na umelé zásahy intelektuálov, vedcov, do prirodzeného vývinu chodu dejín s cieľom civilizáciu pred úpadkom zachrániť. Sú tieto úsudky aj niečím reálne podložené? Aby sme sa nepohybovali len vo fiktívnej rovine, vychádzajme pre zmenu z eseje profesora C.M Cipolla, v ktorej formuloval 5 základných pravidiel ľudskej hlúposti ^[6].

1. Každý vždy a nevyhnutne podceňuje počet hlúpych ľudí v spoločnosti, kde žije.

Bez ohľadu na to koľko ľudí v našom okolí považujeme za objektívne hlúpych, v skutočnosti vždy podceňujete ich celkový počet. Platí tu multiplikačný efekt, keďže niektorí ľudia sa javia inteligentnejší ako sú, napr. kvôli vonkajším znakom, ako bohatstvo, pracovné miesto, ukončené vzdelanie. Toto všetko však nevylučuje prirodzenú hlúposť.

2. Pravdepodobnosť, že osoba je hlúpa, je nezávislá od akejkolvek inej sociálnej, etnickej, či inej charakteristiky tejto osoby.

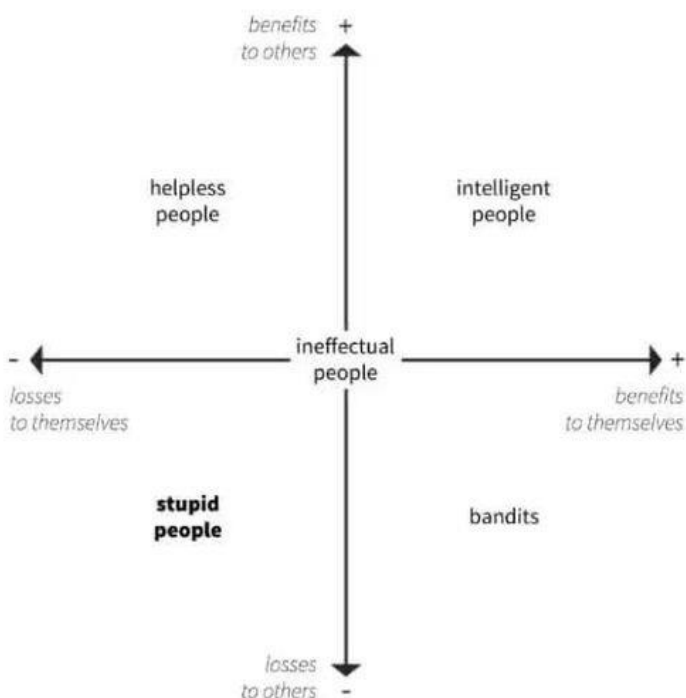
Profesor Cipolla predpokladá, že prevalencia hlúposti je konštantná vo všetkých populáciách. Každé delenie ľudí na hocijakom princípe, pohlavie, etnická príslušnosť, národnosť, vzdelanie, príjem – má zaručene určité percento hlúpych ľudí.

3. (Zlatý) zákon hlúposti: Hlúpa osoba je osoba, ktorá spôsobí straty inej osobe alebo skupine ľudí, pričom sama z takéhoto jednania nemá nijaký úžitok, ba dokonca často utrpí straty.

Autor v tomto zákone definuje okrem hlúpeho človeka aj ďalšie typy. Dohromady tak ľudí zaraďuje do štyroch subtypov.

1. Hlúpy človek je teda človek, ktorý spôsobuje problémy iným bez toho, aby o tom vedel alebo aby z toho mal aspoň pre seba nejaký prospech.
2. Inteligentný človek, ktorého činy sú prospešné pre neho aj ostatných.
3. Bandita, ktorý sa obohacuje na úkor ostatných subtypov
4. Bezbranný človek, ktorý svojím konaním obohacuje druhých na vlastné náklady. Túto kategóriu si často pletieme s hlúposťou.

Cipolla predstavil tieto štyri typy aj v grafickej podobe:

Obrázok 1 - Carlo M. Cipolla: *The Basic Laws of Human Stupidity*, 2019

Skupina nehlúpych ľudí je nekonzistentná, čiže ich celkový podiel v spoločnosti sa mení. V niektorých oblastiach sa napríklad správame rozumne a v iných zas hlúpo, sebecky a nerozumne. Naproti tomu hlupáci konajú prevažne spravidla s neomylnou idiociou a to ich robí naozaj nebezpečnými. Inteligentný človek dokáže pochopiť logiku banditu. Činy banditu sa riadia vlastne ráciom, aj keď pokriveným. Banditovi ide v prvom rade o vlastný prospech, akurát, že nie je dosť rozumný na to, aby našiel spôsoby, ako získať plus pre seba a zároveň aj pre ostatných členov spoločnosti.

4. Nehlúpi ľudia preto vždy podceňujú nielen počet, ale aj ničivú silu hlúpых jedincov.

5. Hlúpy človek je najnebezpečnejší typ človeka. A teda platí aj to, že je nebezpečnejší ako bandita.

Rozdiel medzi spoločnosťami, ktoré sa zrúti pod ťarchou svojich hlúpых občanov, a tými ostatnými, je v zložení nehlúpых. Tie, ktoré napredujú, majú vysoký podiel ľudí, ktorí konajú inteligentne. Vyvažujú tak straty hlúpых tým, že prinášajú zisky pre seba ako aj spoločnosť ako celok. Upadajúce spoločnosti majú rovnaké percento hlúpых ľudí ako prosperujúce spoločnosti, ale majú aj vysoké percento bezbranných ľudí a znepokojivé premnoženie banditov. Proti hlúposti neexistuje obrana. Jediný spôsob, ako sa môže spoločnosť vyhnúť tomu, aby bola zdrvená bremenom svojich idiotov, je, aby nehlúpi pracovali ešte kvalitnejšie a efektívnejšie, a tak kompenzovali straty hlúpых. Naproti tomu, F.A. Hayek považuje za najnebezpečnejších tých, čo

ignorujú spoločenské pravidlá vytvorené spontánnym vývojom a teda tých, čo vedome deformujú spoločnosť.

Jednorožce

Ak má zvrat od negatívneho prepadu sa do Idiokracie spočívať v tom, že inteligentnejšia časť populácie prinesie zlepšenia vyvažujúce negatíva, treba sa zamyslieť nad tým, ako nakloniť misky váh na pozitívnu stranu smerom k progresu. Je teda na pleciach inteligentných inovátorov aj podnikateľov, aby prinášali také riešenia, ktoré prinesú zrýchlený pokrok a spolu s ním aj efekt zlepšenia života celej spoločnosti. To predpokladá aj presvedčenie správcov vecí verejných, čiže politikov, aby nezavádzali do praxe škodlivé politiky, ale naopak tie, ktoré zvýšia ekonomický rast a tak aj životnú roveň. V ideálnom prípade to nebudú robiť priamymi, a pre nich veľmi lákavými politickými zásahmi do ekonomiky, v podobe rôznych dotácií, fondov, plánov obnovy, regulácii alebo zavádzaní nových daní či byrokratických procesov. Predstavitelia štátov priveľmi podliehajú omylu, že štát má vystupovať ako investor a má verejnými výzvami vytvárať dopyt a pracovné miesta. Táto úloha by mala zostať na pleciach investorov, kapitalistov a to v čo najčistejšom konkurenčnom prostredí. Politici tiež môžu medzi sebou konkurenčne súťažiť, napr. na úrovni jednotlivých štátov EU. Máme aj dnes pekné príklady ako napr. Írsko, ktoré hospodári s rozpočtovým prebytkom. Krajina, ktorá ešte na začiatku 90 rokov 20 storočia mala HDP na úrovni zanikajúceho socialistického Československa, a ktorá v rámci západných ekonomík čisto chudobná krajina s nižším HDP ako napr. Grécko a Taliansko. ^[7] Dnes, aj vplyvom ekonomických reforiem a prilákaním technologických gigantov ako Google, Facebook a s korporátnou daňou na úrovni 12,5% je druhou najbohatšou krajinou v Európe ihneď po Luxembursku. Obdobný scenár môžeme badať aj medzi štátmi USA, kde Kalifornia celé dekády ťažila z technologického, zábavného a poľnohospodárskeho priemyslu. Avšak vplyvom rôznych, aj zelených a ľavicových regulácií, sa podnikanie a život v tejto krajine, ktorá sama o sebe mimo spojených štátov amerických by bola piatou najväčšou ekonomikou sveta, prichádza o inovatívne firmy, kapitál a šikovných ľudí. Od roku 2018 viac ako 465 firiem realokovalo svoje sídlo z Kalifornie preč, pričom až 209 sa presunulo do Taxasu. ^[8] Firmy ako Oracle, HPE, Tesla, Apple, SpaceX, CBRE mimo iné prilákala 1% korporátna daň v porovnaní s 8.84% v Kalifornii, ako aj menej regulácií a nižšie zdanenie práce. ^[9]

Práve Kalifornia bola rodiskom mnohých startupov, aj tých známych ako jednorožce. Jedná sa o také startupy, ktoré majú finančnú valuáciu viac ako 1 Mld. USD pri prvom verejnom úpise akcii, čiže IPO ponuke investorom. Pojem „jednorožec“ vytvorila riziková kapitalistka Aileen Lee v roku 2013. ^[10] Zdôraznila tak práve vzácnosť, ktorú majú vysoko cenené startupy, a práve preto je paralela so samotným mýtickým zvieratom príznačná. Tieto spoločnosti sú tak synonymom rýchleho rastu a vysokého zhodnotenia podloženého inovatívnou službou alebo produktom, ktorý výrazne mení pomery na trhu. Preto sú vyhľadávané vplyvnými investormi alebo veľkými nadnárodnými korporáciami na akvizíciu. Príkladom takých spoločností napr. z priestoru EU, kam patrí aj Slovensko sú spoločnosti ako Bolt z Estónska, Revolut z UK, alebo švédsky Spotify. V celosvetovom meradle však EU v konkurencii s USA výrazne zaostáva vo vzniku, počte a veľkosti nových revolučných spoločností. Tie z USA majú napríklad naozaj globálny presah. Radia sa k nim napríklad spoločnosti ako Open AI alebo SpaceX. Nie je teda jednoduché, aby sa spoločnosť stala

jednorožcom. Pre bližšie porovnanie, v Poľsku je ako jednorožec klasifikovaná jedna firma a v Čechách pribudol tohto roku tretí jednorožec. Na Slovensku máme nula jednorožcov.

„Chystáme sa urobiť nemožnú vec. Aj konsolidovať verejné financie a zároveň neznižovať ľuďom to čo mi voláme sociálny štandard a urobiť to tak, aby sme nezarezali ekonomiku,“ zaznelo na jednej tlačovej besede predsedu vlády SR, Roberta Fica. V rozprávke je možné, aby bol aj vlk sýty aj koza celá. Či je to však možné aj v pomeroch malej pro-exportnej ekonomike Slovenska konsolidujúcej verejné financie hlavne zvyšovaním existujúcich daní a zavádzaním nových, ako transakčná daň, silno pochybujem. Ako už bolo načrtnuté, práve opačnými krokmi, ako je znižovanie daní, naštartujeme ekonomický rast a tým v budúcnosti aj zvýšime výber daní. Nebolo by lepšie, keby Slovensko konkurovalo iným štátom atraktívne nastaveným daňovým systémom? Keby si napr. vláda SR dala za cieľ vytvoriť také ekonomické prostredie, aby sme do dvoch rokov mali na Slovensku prvú firmu klasifikovanú ako jednorožec? Nevyhnutná, aj keď nešťastne uchopená konsolidácia, sa pritom deje na pozadí klimatickej zmeny, štrukturálnych zmien v automobilovom priemysle, od ktorého je Slovensko závislé, zelených zmien v energetike, kde sa náš hlavný ekonomický partner Nemecko zbavilo jadra je to ešte ťažšie pochopiteľné. Popritom stále prebieha kultúrny zápas medzi ukotvením krajiny smerom na západ alebo na východ. Do verejného prejavu sa vracia hrubosť, primitivizmus, zjednodušený jazyk, lacné celoplošné riešenia a krajina prešľapujúca na mieste, nevediacia kam patrí, sa postupne rozpadá. Padajú mosty, plesnivejú nemocnice, nemodernizujú sa železnice a diaľničná sieť má k dobudovaniu tiež ďaleko. V celoeurópskych porovnávaníach školských výsledkov sa tiež stále prepadáme hlbšie. Ak by boli vo filme Idiokracia vykreslené počiatky vzniku takejto absurdnej spoločnosti, neboli by znázornené rozdielne ako naša súčasná realita? Tak ako F.A. Hayek podrobne opísal nástup, atribúty a neustálu hrozbu socializmu v Ceste do nevoľníctva^[5], tak i dnes je hrozba obmedzenia slobodného spoločenstva a zdravých ekonomických riešení vysoko aktuálna. Keď socializmus z 20. storočia mal svoje základy totožné s fašizmom, samotná idiokracia má svoje základy v sociálnom populizme 21. storočia. Hlasy klasických liberálov z 19. storočia boli neskôr prekričané socialistami z 20. storočia a v súčasnosti sú najviac počuť naprieč starým kontinentom populistu podkutí extrémom. Je načase, aby aj pokrokoví liberáli, našli osobnosti a vhodný jazyk na to, aby myšlienky klasického liberalizmu priniesli v zrozumiteľnej forme súčasnému človeku a priklonili tak misky váh nie k ceste do úpadku ale ku všeobecnej prosperite.

Zdroje literatúry

1. Michael Judge: Idiocracy, 2006. https://www.imdb.com/title/tt0387808/?ref=fn_al_tt_1
2. Isaac Asimov: Nadácia, 1. kniha, Lindeni, 2024
3. Eamon Butler: Hayek a jeho prínos k politickému a ekonomickému mysleniu dneška, Nadácia F.A. Hayeka, 2019
4. F.A.Hayek: The Mirage of Social Justice: University of Chicago Press, 1976
5. F.A.Hayek: Cesta do nevoľníctva, Nadácia F.A. Hayeka, 2012
6. F. A. Hayek: Právo, zákonodárstvá a svoboda, Academia, Praha, 1991.

7. Carlo M. Cipolla: The Basic Laws of Human Stupidity, WH Allen, 2019
8. Jakub Procházka: BusinessINFO: Irská ekonomika ukázala svou odolnost, 24.8.2023
<https://www.businessinfo.cz/clanky/exportmag-cz-irska-ekonomika-ukazala-svou-odolnost-jak-zaujmut-keltskeho-tygra/>
9. Frank Holmes: Forbes: Business-Friendly Policies Drive Corporate Relocations To Texas, 22.07.2024
<https://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2024/07/22/business-friendly-policies-drive-corporate-relocations-to-texas/>
10. Ying McKee: Too Expensive in Living in California?, 2024
<https://www.virtualcpaforyou.com/comparestatetaxrates>
11. Aileen Lee: Welcome To The Unicorn Club: Learning From Billion-Dollar Startups, 2.11.2013, <https://techcrunch.com/2013/11/02/welcome-to-the-unicorn-club/>